

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет політології, психології та соціології

Кафедра політичних теорій

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

052 «Політологія»

на тему:

«Зовнішня політика України: історія та сучасний стан»

Виконала: здобувачка IV курсу, II групи

галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність 052 «Політологія»

Ілляшенко Яна Сергіївна

Керівник: к. політ. н., доц.

Краснопольська Т.М.

Рецензент: к. політ. н., доц. Пехник А.В.

Кількість балів: _____

Одеса – 2022

ЗМІСТ:

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	5
1.1. Зовнішня політика України в призмі досліджень вітчизняних науковців та концепцій національних інтересів	5
1.2. Історичні умови формування зовнішньої політики.....	10
РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	16
2.1. Формування зовнішньої політики України та визначення національних інтересів за часів незалежності	16
2.2. Основні вектори зовнішньої політики України на міжнародній арені	24
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
Додатки	44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах розвитку зовнішньої політики України розгортаються не тільки суперечливі, але і взаємовиключні процеси. З одного боку, спостерігаються взаємовигідні відносини України з іншими розвинутими країнами світу, поглиблюється взаємозалежність країн і народів, розширення інформаційних знань людства. Але, з іншого боку, не можна не помічати, що з'явилися загрози, виклики та ризики, безпосередньо пов'язані з війною в Україні і можливістю початку третьої світової війни.

Зовнішня політика України є однією з найважливіших і найбільш актуальних тем для аналізу вітчизняних науковців різних періодів. Серед наукових досліджень особливо важлива українська історіографія. Це творчий доробок М. Грушевського, В. Антоновича, Д. Донцова, І. Крип'якевича, Д. Яворницького та багатьох інших вітчизняних дослідників.

З набуттям незалежності у 1991 році перед Україною відкрились нові можливості для становлення та реалізації зовнішньої політики. Одразу виникає потреба визначення національних інтересів, на міжнародній арені, розробки геополітичних пріоритетів та вироблення власної стратегії зовнішньополітичної діяльності.

Положення України в центрі європейського континенту обумовлює провідний вектор зовнішньої політики – євроінтеграцію. Важливим напрямком зовнішньої політики України є розширення співробітництва з НАТО, яке має на меті забезпечити гарантії політичної незалежності, державного суверенітету, територіальної цілісності, а також сформувати сприятливі умови для економічного розвитку.

Метою роботи є дослідження історії та сучасного стану зовнішньої політики України шляхом аналізу характеру впливу інших країн, міжнародних організацій на їх взаємодію по колективному регулюванню глобальних і державних проблем в зовнішній політиці України.

Завдання дослідження.

– проаналізувати відображення зовнішньої політики України крізь

призму досліджень вітчизняних науковців та концепцій національних інтересів в концепціях українських дослідників;

- визначити історичні умови формування зовнішньої політики нашої держави;
- дослідити особливості формування зовнішньої політики України за часів незалежності та з'ясувати зміст її національних інтересів;
- визначити основні вектори зовнішньої політики України на міжнародній арені та їх перспективи.

Об'єктом дослідження є відносини України з країнами Європи, Америки, міжнародними організаціями та іншими країнами світу, історія її становлення в зовнішньополітичному векторі.

Предмет дослідження – особливості формування та напрямки зовнішньої політики України на сучасному етапі та в історичній ретроспективі.

Структура бакалаврської роботи. Специфіка проблем, що стали об'єктом бакалаврської роботи, зумовили її логіку та структуру. Робота складається із вступу, двох розділів (що включають 4 підрозділи), висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДЛ 1.

УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.1. Зовнішня політика України в призмі досліджень вітчизняних науковців та концепцій національних інтересів

Дослідження стратегій зовнішньої політики, національної безпеки та національних інтересів є доволі поширеними. Зокрема, в рамках зовнішньополітичних, зокрема інтеграційних, стратегій, а також системи міжнародних відносин в цілому розглядали концепцію національних інтересів В. Константинов, Ю. Левенець, В. Манжола, М. Рижков, А. Субботін, М. Требін, Ю. Шаповал та інші. До аналізу стратегії захисту національних інтересів в американсько-китайських відносинах звертається І. Вишневська.

Варто відзначити, що основи для дослідження зовнішньої політики України та її історичних передумов поклав творчий доробок М. Грушевського, В. Антоновича, Д. Донцова, Д. Дорошенка, О. Єфименко, І. Крип'якевича, Д. Яворницького та інших вітчизняних дослідників.

Мислителі ХІХ століття поклали основи світосприйняття українського громадянства, кодифікуючи наші погляди на минуле, культуру, соціальні права, політику і інші сфери національного життя.

Фундаментальні праці М. Грушевського з історії України були на рівні світової історіографії. Незважаючи на дискусійність або застарілість окремих оцінок історичних подій, наукова спадщина М. Грушевського (насамперед «Історія України-Руси») має непересічне значення. До неї звертались і звертатимуться численні вітчизняні та зарубіжні дослідники. Праці історика спонукають до справжньої творчої роботи і нових наукових пошуків. Про широке визнання творчості автора свідчить, зокрема, його величезне за обсягом листування з багатьма діячами науки і культури.

Праці М. Грушевського мали також велике політичне і громадське значення. «В умовах національного гноблення і переслідування української культури з боку царського самодержавства, австрійської монархії, панівних класів Польщі вихід у світ історичних творів науковця справив значний вплив на активізацію національно-визвольного руху на українських землях, розчленованих державними кордонами. Вчений переконливо показав, що український народ пройшов довгий, складний і самотній історичний шлях, вистраждав право на свою мову, етнічну культуру, власну державність» [22]. Творчий доробок М. Грушевського характеризується глибиною наукового висвітлення історичного поступу нашого народу, а також надзвичайною актуальністю її повчального змісту для сучасного суспільства.

В. Антонович дав дуже багато підстав для розвитку самостійної, суверенної, незалежної України. Загальний характер має опублікована у львівській «Правді» 1888 р. стаття «Три національні типи народні». Він зазначив тут відмінності між українцями, росіянами і поляками: психологічні – відмінні форми реакцій на зовнішні збудники, різниці форм соціального побуту та ідеали; культурні – у сфері творчості мистецької, літературної і наукової; відмінності в етичних поглядах.

В. Антонович дійшов до висновку, що існують три відмінні національні типи: «московський, що визначається принципом авторитету і монархічної влади, польський – аристократичний, та український, що керується принципами громадської правди і рівності» [35].

Свої погляди на минуле України В. Антонович подав у викладах, що були видані його слухачами під назвою «Бесіди про часи козацькі на Україні» 1897 року. У вступі він зазначає, що український народ у своїй історії виробив собі «принцип вічовий, принцип широкого демократизму і признання рівного політичного права для кожної одиниці суспільства» [35]. Але українському народові ніколи не довелося в повній мірі виявити свою провідну ідею, хоч він завжди інстинктивно простував до неї. Щоб ця ідея могла здійснитися, на те потрібна була висока культура й уміння жертвувати

особистими інтересами задля загального добра. «Трагічна розв'язка історії України викликана тим, що український народ не міг виробити ні ґрунтовної цивілізації, ні міцної власної дисципліни; бо ті, що ставали на чолі його та бралися піклуватися народною долею, мали у собі вельми недостатній запас культури» [35].

Не створивши своєї держави, український народ залишився етнографічною народністю, такою, як творить її природа, а не держава. Але фізичні і моральні прикмети, які характеризують українців, як окрему народність, настільки міцні, що їх не зможуть знищити ніякі зверхні утиски.

Д. Донцов в творі «Підстави нашої політики» називає московську загрозу спільною для народів України і Польщі: «Польща? Маємо з нею багато неполаджених рахунків і тут, і там. Але все це конфлікти локального значення, які, незважаючи на свою важність, ніколи не зможуть наповнити собою поняття колективного ідеалу, не лише частини, а цілої нації... Російський імперіалізм для свого успіху конче потребує знищити Київ і Варшаву, як незалежні політичні центри» [34].

Крім того: саме Д. Донцов у праці «Підстави нашої політики» впровадив поняття «політичної нації». Ця обставина якось теж не потрапила в поле зору як істориків, так і адептів етноцентричного сучасного українського націоналізму, котрі люблять посилається на Д. Донцова.

Проте на даний час питання системного аналізу національної безпеки в контексті зовнішньої політики держави залишається відкритим.

Наукові дослідження теорії зовнішньої політики та національних інтересів активізувались у 1960-х роках. В даний час було сформульовано ряд концепцій національних інтересів, зокрема «стратегію швидкого реагування», концепцію «взаємно гарантованого знищення», «східну політику», «залізну завісу», доктрину «масованої відплати», програму «нових кордонів», політику «блискучої ізоляції», доктрину «залякування», «холодну війну», «гібридну війну» тощо.

Стратегія «гнучкого реагування» зароджується у 1961 році, що

пов'язано зі схваленням плану СЮП-2. Останній передбачав «проведення п'яти взаємопов'язаних операцій зі знищення радянського ядерного комплексу, придушення системи ПВО, знищення органів та пунктів військового та державного управління, великих груп військ, а також нанесення ударів по містах. Загальна кількість цілей в плані склала шість тисяч. Разом із тим розробники плану врахували і можливість нанесення Радянським Союзом відповідей ядерного удару по території США» [24, с. 130]. Того ж року було сформовано комісію, метою якої стала розробка перспективних шляхів розвитку американських СЯС. Подібні комісії в подальшому формувались регулярно.

Карибська криза 1962 року вимагала від світового політикуму нового погляду на ядерну зброю. На перший план виходить стримуючий фактор. Нова стратегія зовнішньої політики провідних держав передбачала різке нарощування ядерного потенціалу та технічного оснащення, що мало надати військову перевагу. В 1971 р. було прийнято план СЮП-4. В результаті США вимушені були піти на переговори з питань ядерного роззброєння, які велись в рамках методів стратегії «реалістичного залякування». Наступного року був укладений Договір між СРСР та США щодо обмеження систем ПРО, а також підписана Тимчасова угода про деякі заходи щодо обмеження СНВ. Проте нарощування ядерного потенціалу тривало [42, с. 292].

Наступною стає концепція «взаємно гарантованого знищення», що була пов'язана з розробленою Дж. Кеннаном теорією стримування. Її суть полягала в тому, що в разі нанесення першого ядерного удару неминуча тотальна відплата супротивника. Дана концепція лягла в основу світової політики другої половини XX та початку XXI століття. Проте як вірно зазначає Дж. Кеннан, така стратегія призводить до гонки озброєнь на наростання ризику збройного конфлікту. Російсько-українська війна стала підтвердженням умовиводів дослідника.

«Нова східна політика», притаманна зовнішній політиці ФРН з 1969 р., стає наступною концепцією національних інтересів у контексті

зовнішньополітичної діяльності держави. Вона передбачає перехід до стратегії формування домовленостей з СРСР та соціалістичними країнами та відмову від силового вирішення проблем. Її втіленням стало підписанням Московського договору у 1970 р., в ст. 3 якого зазначено: «мир в Європі можна зберегти тільки в тому випадку, якщо ніхто не зазіхатиме на сучасні кордони» [24, с. 130]. Тим самим відбулась розрядка міжнародної напруженості в Європі.

Наступна концепція – «Доктрина масованої відплати», розроблена Дж. Даллесом у 1954 р. Вона лягла в основу військової політики США за часів Д. Ейзенхауера та передбачала нарощування стратегічної ядерної зброї та допускала можливість нанесення першого удару по СРСР і КНР.

«Залізна завіса» стала стратегією розвитку СРСР передбачала ізоляцію від решти світу. Цей термін вперше використав у 1918 році російський філософ В. Розанов в роботі «Апокаліпсис нашого часу». А 1946 р. даним терміном скористався В. Черчилль у відношенні СРСР.

Політика «нових кордонів» стала новою концепцією зовнішньої політики та забезпечення національних інтересів США. Вона передбачала реформування основних сфер життя (охороні здоров'я, освіти, подолання безробіття, подолання расової дискримінації, розширення космічної програми тощо).

Наступною стала стратегія «блискучої ізоляції», що застосовувала Англія у другій половині XIX ст., що відмовилась від тривалих міжнародних договорів та скористалась протиріччями між іншими європейськими країнами та своєю економічною могутністю. Проте загострення відносин з Німеччиною поклали край такій стратегії, про що свідчило укладання тривалий союзу з Японією проти Росії та угоди з Францією.

«Холодна війна» стає наступною стратегією у зовнішній політиці країн світу. Вона передбачала глобальну геополітичну, економічну та ідеологічну конфронтацію США і європейських країн та СРСР. Після розпаду СРСР вона трансформувалась в сучасне протистояння Росії та Заходу.

В останні роки активізувалася дискусія навколо введеного у 2005 році поняття «гібридна війна», яка передбачає, що «основним інструментом її є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [24, с. 132].

Гібридна війна передбачає створення внутрішніх суспільних протиріч через застосування інформаційної зброї, створення економічних проблем через економічне протистояння, підтримку тероризму та сепаратизму, допомога у створенні нерегулярних збройних формувань (наприклад, повстанців) та їх озброєння. При цьому агресор прагне публічно залишатись непричетним до розв'язаного конфлікту.

Таким чином, на даний час накопичений значний теоретичний доробок щодо аналізу зовнішньої політики та її стратегій, а також з'ясування історичних умов формування зовнішньої політики України.

1.2. Історичні умови формування зовнішньої політики

Зовнішня політика сучасної України бере початок з Київської Русі та її зв'язків зі Скандинавією. До ключових напрямків зовнішньої політики Київської Русі належать: політичний, економічний, релігійний та культурний. Провідну роль зовнішній політиці займали військові походи, завданням яких була боротьба зі східними кочовими племенами (хазарами, печенігами, половцями), завоювання торговельних шляхів та нових територій (походи князя Олега на землі Арабського халіфату, створення Тмутараканського князівства; підкорення територій Північного Кавказу Святославом, походи Володимира Святославовича), укріплення свого становища на світовій арені (походи на Візантію Аскольда, Олега, Ігоря, Святослава, Володимира, Ярослава).

Другий вектор зовнішньої політики Київської Русі – зовнішня торгівля.

Русь стала експортером меду, пшениці, зброї, хутра, воску та іншими товарів до Візантії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Арабського халіфату. Імпортувались шовкові тканини, прикраси, вино, золото [25].

Дипломатичні зв'язки – третій напрям зовнішньої політики, який втілювався через підписання міжнародних договорів. Це договори з Візантією (907 р. про безмитну торгівлю, 911 р. – про регламентацію політичних, дипломатичних і торговельних відносин та інші), відкриття посольства княгинею Ольгою у Германській імперії 959 р., династичні шлюби з дворами Візантії і західноєвропейських країн (зокрема, дітей Ярослава Мудрого), тощо.

Наступним періодом розвитку зовнішньої політики стала доба правління Богдана Хмельницького, стратегія якого мала на меті недопущення антиукраїнського союзу Польщі з іншими країнами та забезпечення прихильного ставлення до України сусідніх країн (Туреччини, Кримського ханства, Росії) [36]. Першим успіхом у цьому напрямку стало підписання у 1648 р. Бахчисарайської угоди з Кримським ханством. У 1651 р. було відкрито посольство Гетьманщини в Стамбулі.

На той час формувались союзи католицьких та православних держав. Так, Франція, Іспанське королівство, Австрійська імперія, Папська держава підтримували Річ Посполиту. В той же час Англія, Швеція, князівства Північної Німеччини та Голландія мали прихильне ставлення до нашої держави.

В ході Національно-визвольної війни Хмельницьким було укладено союзницькі договори з Грецією, Болгарією та Сербією, а також отримано благословення всіх 4 православних патріархів. Важливим досягненням зовнішньої політики Хмельницького став союз з Молдовою, що носив превентивний характер, оскільки остання була потенційним прибічником Речі Посполитої.

З часом гетьман зрозумів, що виграти війну можна лише за наявності держави-протектора, на роль якої претендували Порта та Московія.

Хмельницький обрав другу, зробивши ставку на православну віру. Українсько-московська угода закріпила відокремлення Війська Запорозького від Речі Посполитої та визнання його окремою державою московським царем. Проте це стало початком втрати Україною автономії на користь Московії [15].. Донині точаться дискусії стосовно доцільності укладання Переяславської угоди.

Доба гетьмана Хмельницького стала ілюстрацією ефективної вітчизняної дипломатії з її прагненням утвердження України в якості супердержави балто-чорноморського геополітичного простору.

Наступним періодом у розвитку зовнішньої політики стала доба Директорії Української Народної Республіки (УНР).

26 грудня 1918 р. було оприлюднено програмний документ Директорії – Декларацію, яка проголосила: 1) ліквідацію режиму Скоропадського, 2) відновлення незалежності УНР та законодавства Центральної Ради, 3) закріпила принцип відсторонення від влади нетрудових класів. Було сформовано перший уряд Директорії УНР на чолі з В. Чеховським.

Геополітичне становище нашої держави було складним: «на південному сході - денікінці, на півдні - війська Антанти, на заході - польські війська, на півночі-сході - радянські війська (Москва наголошувала, що воюють українці - війська Директорії та війська Українського радянського уряду). Вичерпавши можливості дипломатичного вирішення проблеми, Директорія 16 січня 1919 р. оголосила стан війни з РСФРР» [32].

Україна була визнана такими країнами як Угорщина, Чехословаччина, Ватикан, Італія, Голландія тощо. Проте більшовики не визнавали незалежності УНР. Натомість радянська армія продовжувала захоплювати Україну. Це змусило Директорію вдатись до переговорів з Антантою. Умовами представників останньої став вихід «пробільшовицьких елементів» зі складу Директорії. Дана подія призвела до відставки у середині лютого 1919 року В. Винниченка і В. Чеховського та призначення главою Директорії С. Петлюри, а главою уряду – С. Остапенка.

Згідно угоди між Директорією та Антантою, остання брала на себе зобов'язання допомогти у боротьбі з більшовиками. Однак через поширення революційних настроїв всередині Антанти, вона вивела свої війська з України на початку квітня 1919 р. Поряд з цим відбувся розкол у військах УНР, частина яких перейшла під керівництво окремих отаманів, які здійснювали свавільну політику. У березні 1919 р. було сформовано новий уряд на чолі з Б. Мартосом, який проголосив курс на формування незалежної УНР, без покладення надій на інші держави. В наступному місяці Директорія відступає у Східну Галичину через удари радянських військ і повстанців [32].

Влітку 1919 р. значна частина України опинилась під владою більшовиків, де проводилась політика «воєнного комунізму».

С. Петлюра у травні-червні 1919 р. провів військову реформу і армія УНР перейшла у контрнаступ. Проте виникає новий розкол у керівництві Директорії та ЗУНР: «диктаторство Є. Петрушевича було негативно сприйнято керівництвом Директорії. Директорія не допускала думки про союз з Денікіним, ЗУНР ставила своєю метою боротьбу з Польщею та сподівалася на підтримку Антанти й Денікіна» [38].

24 вересня 1919 р. Директорія оголошує війну Денікіну, в листопаді 1919 р. командувач УГА генерал Тарнавський підписує перемир'я з Денікіним, а генерал Микитка підписав документ про перехід УГА до складу білогвардійської армії. В результаті Директорія завершує своє існування, а С. Петлюра відступає та переходить на територію Польщі [12].

На думку О. Дергачова, до причин падіння Директорії варто віднести: «відсутність єдиної програми, чіткої політичної лінії (суперництво між Винниченком і Петлюрою та їхніми прибічниками); невваженість внутрішньої та зовнішньої політики (зміни урядів; політичних орієнтацій); відсутність боєздатної дисциплінованої армії, руйнівна роль отаманщини; необхідність воювати на кілька фронтів та військово-політична перевага супротивників тощо. Головним наслідком діяльності Директорії була загибель української держави УНР» [12].

Наступним періодом є зовнішня політика УСРР, яка розвивалась на тлі світових війн та боротьби українців за незалежність.

Враховуючи розвиток політико-правових основ зовнішньої політики урядів, що існували в даний період на території України, становлення України в якості суб'єкта міжнародних відносин та формування правового поля її діяльності поділяють на кілька періодів.

Перший період (1917-1920 рр.) – становлення правових основ участі України в міжнародних відносинах. Цей процес супроводжувався ухваленням міжнародних правових актів (договори з європейськими державами, Брест-Литовський договір), в яких Україна виступає в якості суб'єкта міжнародного права, а також державних нормативних актів (конституції, універсалів та ін.).

Другий період (1920-1923 рр.) характеризується утвердження міжнародно-правової суб'єктності України. Так, було прийнято Конституцію УСРР 1919 р., постанови ВУЦВК, ноти та звернення українського уряду до урядів інших країн. Також УСРР стала учасником близько 80 міжнародних договорів з країнами Європи, а з 15 країнами світу було встановлено дипломатичні відносини.

Третій період (1923–1944 рр.) – делегування міжнародної правосуб'єктності СРСР, обмеження правової регламентації міжнародної діяльності України внутрішніми нормативно-правовими актами.

Варто зазначити, що поряд з дипломатією СРСР працювала українська еміграція, яка отримала визнання від західних країн з огляду на попереднє визнання УНР.

В ході Другої світової війни зростає вплив та міжнародний авторитет України через активну участь у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками. В результаті у квітні 1945 р. Україну було включено до складу 47 країн-засновниць ООН. Проте питання зовнішньополітичних відносин продовжувала вирішувати Москва.

У 1944 р. було створено Міністерство закордонних справ УСРР на чолі

з О. Корнійчуком. З цього часу представники від України з'являються в рішних міжнародних організаціях (ЮНЕСКО, Міжнародній організації праці та ін.). У 1950-х роках Україна делегувала посланців до 16 міжнародних організацій, а також прийняла участь в укладанні 60 міжнародних угод та конвенцій. Прооте варто відзначити, що дипломатична діяльність України здійснювалась виключно в рамках курсу СРСР.

Важливою віхою у розвитку зовнішньої політики УРСР став вступ до Організації Об'єднаних Націй, яка є «універсальною міжнародною організацією, створеною з метою підтримання миру і міжнародної безпеки та розвитку співпраці між державами. ООН є центром вирішення проблем, актуальних для всього людства. Про діяльність ООН знають у найвіддаленіших куточках планети. Загальновідомі успіхи Організації Об'єднаних Націй у її діяльності у царині підтримки миру та гуманітарної допомоги» [14].

Основна мета ООН – «підтримка миру та безпеки на планеті; розвиток дружніх відносини між націями; співробітництво у розв'язанні міжнародних проблем і заохочення до поваги прав людини; узгодження дій різних націй» [14].

Протягом періоду членства в ООН Україна робить суттєвий вклад у її діяльність у сферах підтримання міжнародного миру та безпеки, роззброєння, економічного та соціального розвитку, захисту прав людини, зміцнення міжнародного права тощо. З 1991 року у зв'язку з набуттям незалежності України її участь в діяльності ООН та її структур значно пожвавилась.

Слід зазначити, що ООН є провідним впливовим міжнародним засобом, завдяки якому світова громадськість дізнавалася про Україну.

РОЗДІЛ 2.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

2.1. Формування зовнішньої політики України та визначення національних інтересів за часів незалежності

Україна є суверенною європейською державою, яка формує зовнішню політику на основі міжнародного права та спрямовує її реалізацію на захист національних інтересів. До засадничих принципів вітчизняної зовнішньої політики можна віднести суверенну рівність, рівноправність, визнання територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів, невтручання у внутрішні справи інших країн.

Після проголошення 24 серпня 1991 р. Акту про незалежність та проведення 1 грудня 1991 р. республіканського референдуму, який переконливо підтвердив проголошення незалежності України, її міжнародний статус докорінно змінився. Як незалежна держава вона має повний суверенітет у проведенні своєї зовнішньої політики. Україна стала рівноправним суб'єктом у міжнародних відносинах. В Зверненні Верховної Ради України «До парламентів та народів світу», прийнятому на урочистому засіданні Верховної Ради України 5 грудня 1991 р., йдеться: «Україна буде демократичну, правову державу, першочерговою метою якої є забезпечення прав та свобод людини. З цією метою Україна неухильно дотримуватиметься норм міжнародного права, керуючись Загальною Декларацією прав людини, Міжнародними пактами про права людини, які Україна ратифікувала, та іншими відповідними міжнародними документами... Україна, одна з держав-засновників Організації Об'єднаних Націй, у повній відповідності з метою та принципами Статуту ООН, буде спрямовувати свою зовнішню політику на зміцнення миру та безпеки у світі, на активізацію міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних, енергетичних, продовольчих та

інших глобальних проблем. Зовнішня політика України базуватиметься на загальновизнаних засадах міжнародного права» [цит. по: 2, с. 216].

У цьому першому важливому зовнішньополітичному документі незалежної України намічено основні контури зовнішньополітичного курсу Української держави, перед яким постало завдання визначити основні цілі, пріоритети та напрямки своєї зовнішньої політики та розпочати їх реалізацію. Зрозуміло, що сучасне міжнародне становище змушує Україну виробляти у зовнішній політиці правила поведінки, адекватні обставини у світі, і водночас відповідають її власним національним інтересам. При цьому слід наголосити, що для молодшої української держави вироблення виваженої, науково обґрунтованої зовнішньополітичної стратегії та тактики має особливо велике значення. В цьому випадку створюються сприятливі зовнішні умови, по-перше, для вирішення складних соціально-економічних проблем усередині країни, для розвитку та зміцнення державності, по-друге, для завоювання та зміцнення сталого міжнародного авторитету молодшої держави, посилення її впливу на міжнародні події.

Вихід на міжнародну арену такої великої держави, як Україна, – подія історичного значення. У зв'язку з цим відомий політолог З. Бжезінський зазначив: «Незалежна Україна змінює всю геополітичну карту Європи. Її поява – одна з трьох найбільших геополітичних подій ХХ століття. Перша подія – розвал у 1918 році Австро-Угорської імперії. Друге – розділ Європи 1945 року на два блоки. Поява незалежної України може вважатися третьою такою подією...» [44]. Сучасна Україна як суб'єкт світової політики має зробити свій внесок у затвердження нового світопорядку, що, безумовно, відповідає і її національним інтересам. Однак тут є свої складнощі, пов'язані з тим, що Україна – доволі молода держава, яка ще не має достатнього досвіду зовнішньополітичної діяльності, яка ще має знайти своє місце в сучасному геополітичному просторі, завоювати і зміцнити свій міжнародний авторитет.

Ключовим завданням зовнішньої політики України, як і будь-якої

держави, є забезпечення та захист національних інтересів. Тому варто розглянути їх *відображення у зовнішньополітичній концепції Української держави*

Формування національних інтересів та їх реалізація – складний процес, на який впливають багато об'єктивних та суб'єктивних факторів. Це завдання тим важче для сьогоденного молодого українського суспільства, яке лише формується, піднімається на ноги, робить свої перші кроки. Як зазначає В. Кириченко: «національні інтереси – це інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, яке реалізується через політичну систему. Ці інтереси поєднують інтереси кожної людини, суспільства загалом. При цьому маються на увазі інтереси не взагалі громадян, які належать до цього суспільства, а кожного громадянина окремо, інтереси національних, соціальних, політичних груп та інтереси держави» [23, с. 4]. Ідеєю, яка консолідує ці інтереси та робить їх національними, є ідея України як вітчизни всіх громадян, які пов'язали свою долю з українською землею та причетні до створення на цій землі суспільства, що спирається на історичні традиції та досягнення сучасної цивілізації. Основні риси цього суспільства проявляються дедалі чіткіше: незалежна, суверенна, демократична Україна, громадянське суспільство, правова держава, економічний та політичний плюралізм, ідеологія та мораль, що базуються на національних та загальнолюдських цінностях, повага до прав людини. Це і є платформа для національної згоди, формування національних інтересів України.

До національних інтересів України слід зарахувати «гарантування суверенітету, державної незалежності, самостійності України; підтримка територіальної цілісності України та непорушності її кордонів; досягнення надійної безпеки у всіх її вимірах – військово-політичному, економічному, гуманітарному тощо; подолання економічної кризи та інтенсивний розвиток народного господарства, досягнення високого, стабільного життєвого рівня населення; створення правової демократичної держави, яка інтегрувалася б у європейську та світову спільноту; забезпечення національної згоди,

політичної та соціальної стабільності, гарантій прав людини, національних меншин та націй; налагодження нормальних добросусідських відносин із країнами ближнього та далекого зарубіжжя, підтримка правил міжнародного співіснування, проведення політики миру та співробітництва, активна участь у боротьбі за реалізацію загальнолюдських інтересів» [23, с. 7].

Особливо слід зупинитися на геополітичному аспекті національних інтересів України. Характеризуючи положення України в геополітичному просторі, слід передусім зазначити, що Україна розташована в центральній частині Європи, і у зв'язку з цим З. Бжезінський зауважує: «Відновлення статусу центральноєвропейської держави, безумовно, відповідає довгостроковим інтересам України» [44]. Не менш важливим у геополітичному становищі України є і північно-східний напрямок – відносини з Росією та іншими країнами близького зарубіжжя. Це визначається її економічними інтересами, і історичним минулим, і демографічним складом її населення, і необхідністю зміцнення її національної безпеки. Перспективно у геополітичному відношенні та південний напрямок. Тут вихід України до моря та океану, звідси з часом Україна зможе отримувати важливі для себе енергоносії.

Національні інтереси України, у тому числі й геополітичні визначили зовнішньополітичну концепцію держави, яка була сформульована в «Основних напрямках зовнішньої політики України», документі прийнятому парламентом у 1993 р. У документі наголошувалось, що головними сферами зовнішньополітичної діяльності України є: двосторонні міждержавні відносини, розширення участі у європейському регіональному співробітництві, співробітництво у рамках Співдружності незалежних держав, участь у роботі ООН та інших міжнародних організацій. Серед пріоритетних функцій зовнішньої політики України в документі зазначені: гарантування національної безпеки; створення умов, необхідні нормального функціонування національної економіки; сприяння науково-технічному прогресу в Україні та розвитку її національної культури та освіти; участь у

вирішенні глобальних проблем сучасності; контакти з українською діаспорою; інформаційна функція.

Прийнята Верховною Радою зовнішньополітична концепція України стала основою її зовнішньополітичного курсу, усієї діяльності її владних структур і, насамперед, української дипломатії на міжнародній арені протягом 1993-2010 років. За цей час наша держава досягла у міжнародних справах значних успіхів, про що свідчить зокрема широке міжнародне визнання незалежної України: її визнали вже понад 150 держав, з них 140 встановили з нею дипломатичні відносини. Україну почали залучати до участі у міжнародних акціях на підтримку миру та безпеки.

На даний час документ втратив чинність, а ключовим нормативно-правовим актом, що регламентує національні інтереси України є Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» 2010 року.

Українська держава зацікавлена у затвердженні нового світопорядку, принципів та норм міжнародного права у відносинах між державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин. Прагнучи зробити свій внесок у процес ядерного роззброєння, Україна першою на земній кулі у 1994 році заявила про відмову від ядерної зброї та взяла на себе зобов'язання протягом семи років ліквідувати все розміщене на її території ядерна зброя, отримавши відповідне матеріальне відшкодування та гарантії своєї безпеки спочатку від США та Росії, а потім і КНР. Приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї зміцнило позитивний імідж нашої держави.

Враховуючи нові геополітичні реальності, що склалися у світі та в Європі після закінчення холодної війни, Україна проводить виважену, збалансовану міжнародну політику, прагнучи, з одного боку, розвивати відносини з країнами Заходу та міжнародними організаціями в Європі, а з іншого – розвивати рівноправні добросусідські відносини з Росією та іншими країнами близького зарубіжжя.

Великим досягненням у європейській політиці України стало її прийняття до Ради Європи у листопаді 1995 р. Вступ до цієї міжнародної

організації означає, що тепер Україна як повноправний член увійшла до сім'ї європейських народів, що не лише престижно, а й відповідально, бо вимагає доведення нашого законодавства до тих стандартів, які давно існують у європейських країнах. Україна начебто отримала аванс на довіру, на те, що вона стане повністю й у всіх відносинах демократичною державою із сучасним законодавством. Присутність України у Раді Європи додасть сили цієї організації, розширить територію демократії далі на схід. Прагнучи зміцнити свою безпеку, вирішити свої економічні проблеми Україна активно співпрацює з такими регіональними європейськими міжнародними організаціями, як Європейський союз, НАТО, Західноєвропейський союз. Україна стала одним із засновників у 1993 р. Парламентської Асамблеї Чорноморського економічного співробітництва, до складу якої входять одинадцять країн регіону. У 1996 р. вона стала членом Центральноєвропейської ініціативи – регіонального об'єднання країн Центральної та Східної Європи.

Розвиваючи співпрацю з НАТО, Україна займає особливу позицію щодо його просування на Схід шляхом ухвалення до свого складу держав Східної Європи. Ми за те, щоб процес розширення НАТО йшов поступово, з урахуванням інтересів усіх країн Європи, і щоб він не призвів до нового розколу Європи. Очевидно, оптимальним варіантом для національних інтересів України було б створення загальноєвропейської структури колективної безпеки за участю України та Росії. Україна, будучи повноправним членом ОБСЄ, прагне створення такої структури, виходячи з того, що європейський континент є єдиним, що це універсальна цілісність і спільний простір для всіх народів, які проживають на ньому. Не можна допустити у Європі нових ліній розділу, виникнення нових «стін».

На початковому етапі незалежності важливими напрямком зовнішньої політики були відносини з країнами-членами Співдружності Незалежних Держав, і особливо з Росією. Проте наразі даний напрям втратив своє значення, особливо в умовах розпочатої росією війни.

Україна прагне вступити до НАТО, ЄС, інтегруватися у світове співтовариство, ринок торгівлі, брати участь у врегулюванні міжнародних конфліктів, проте провідними вектором зовнішньої політики нашої держави є європейська та євроатлантична інтеграція.

Важливим фактором зовнішньої політики України є розподілення зовнішньополітичних функцій.

Провідну місію в забезпеченні зовнішніх відносин держави виконують державні конституційні установи та посадові особи: парламент, Президент, міністр закордонних справ.

Згідно з Конституцією України (ст. 85) до повноважень Верховної Ради України належать: «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики (п. 5); затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням (п. 14); схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України (п. 23); надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України (п. 32). Безпосередньо питаннями зовнішньої політики у Верховній Раді України опікується Комітет у закордонних справах» [28].

Парламентські делегації відвідують інші держави «з метою активізації передусім міжпарламентських стосунків; відбуваються робочі зустрічі парламентських груп (наприклад українсько-турецької, українсько-польської, українсько-російської тощо); застосовуються інші форми міжпарламентських зв'язків (форуми, конференції, симпозіуми та ін.)» [10].

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Згідно ст. 106 Конституції України до повноважень Президента

України в галузі дипломатичної діяльності та реалізації зовнішніх відносин віднесені наступні: «звертається з посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України; приймає рішення про визнання іноземних держав; призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав; вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України; присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини».

Ст. 116 Конституції України містить перелік повноважень уряду в сфері зовнішньої політики: «Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України. Глава уряду в рамках усіх повноважень також представляє державу в зовнішніх зносинах і здійснює щоденну оперативну діяльність у цій галузі. Глава уряду може брати участь у засіданнях Генеральної Асамблеї ООН та інших організаціях. Уряд та його глава не тільки розробляють в цілому основні напрями зовнішньої політики і вносять відповідні пропозиції на розгляд парламенту та глави держави, а й самі організовують та контролюють хід виконання прийнятих із цих питань рішень» [27].

Міністерство закордонних справ України здійснює керівництво дипломатичною службою та зовнішньополітичними діями. Міністр закордонних справ може представляти свою державу та уряд на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки ООН тощо [26].

Серед повноважень МЗС України: «захищає інтереси своєї держави та

її громадян за кордоном, представляє на розгляд главі держави та уряду документи зовнішньої політики, направляє директиви і дає вказівки дипломатичним представництвам і консульським установам своєї країни за кордоном, спрямовує і контролює їхню діяльність. Підтримує також контакти з представництвами іноземних держав у своїй країні, готує проекти документів, опрацьовує інформацію з міжнародної проблематики, формує позитивний імідж держави за кордоном. Поза зазначеним, здійснює підготовку дипломатичних кадрів» [22].

Таким чином, Україна не тільки заявила про своє існування, а й сформувала принципи міжнародної політики. Як член-засновник ООН і суб'єкт міжнародного права вона творить свою самостійну міжнародну політику на засадах міжнародного права, а також таких, що продиктовані її державними інтересами і фактором геополітичного положення у Європі.

2.2. Основні вектори зовнішньої політики України на міжнародній арені

З отриманням незалежності, зовнішня політика України набуває багатовекторного спрямування. Ключовими серед них є участь в міжнародних організаціях, співробітництво з США, країнами Європи та іншими частин світу. Крім того, одним із напрямків зовнішньої політики є формування позитивного іміджу країни та розвиток публічної дипломатії. Важливим фактором зовнішньої політики в умовах сьогодення виступає російсько-українська війна.

Стосовно першого вектору варто зазначити, що «участь України у міжнародних організаціях – важлива складова зовнішньої політики держави. Участь у діяльності цих організацій дає можливості для взаємодії практично з усіма державами світу в межах багатосторонньої дипломатії. Так, Україна є членом ООН (одна з країн-засновників; з 1945) та інших міжнародних організацій» [31].

Намагаючись посилити свої позиції у протистоянні з росією, Україна активно співпрацює з ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи, які зробили низку солідарних кроків на підтримку Української держави. Так, Рада Безпеки ООН провела ряд засідань «щодо подій на Сході України: 02.11.2014 (з приводу засудження псевдовиборів на підконтрольних бойовикам територіях); 12.11.2014 (стосовно загострення подій і активізації бойових дій на Донбасі); 06.06.2018 Рада безпеки ООН ухвалила заяву щодо ситуації на Донбасі, в якій висловила підтримку територіальної цілісності України, засудила порушення режиму припинення вогню й закликала до виведення важкого озброєння» [29].

Важливу роль у сфері безпекової політики відіграє співпраця України з та Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). Зокрема, «09.04.2014 ПАРЄ ухвалила резолюцію, в якій засудила дії Росії щодо Криму і розкритикувала російські пропозиції щодо федералізації України. Невдовзі російську делегацію позбавили права до кінця року брати участь у голосуваннях, а також працювати в керівних структурах асамблеї й спостерігати за виборами. На початку 2015 Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію щодо накладення на РФ дипломатичних санкцій, позбавивши її представників права голосу в ПАРЄ. Після цього російська делегація заявила, що Росія залишає Асамблею до скасування санкцій» [18].

Однак позиція ПАРЄ щодо агресії Росії проти України не була послідовною, так в середині 2019 року з огляду на фінансовий аспект (Москва не сплачувала внески, що складали близько 7 % бюджету і дорівнювали 33 млн євро на рік) російській делегації повернули право голосу в ПАРЄ.

В січні 2021 Україною було оскаржено повноваження російської делегації в ПАРЄ (підстава – порушення РФ базових принципів РЄ). Незважаючи на підтримку 38 членів ПАРЄ 28.01.2021 року ПАРЄ схвалила резолюцію про підтвердження повноважень російської делегації (рішення

підтримали 107 членів).

У березні 2014 року було створено у складі 400 спостерігачів Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ (СММ ОБСЄ), на яку покладено завдання збору інформації та інформування держав-учасниць про безпекову ситуацію. Влітку того ж року місія відвідала Донбас і побувала на українсько-російському кордоні.

На 23-й сесії Парламентської асамблеї ОБСЄ (ПА ОБСЄ) 01.07.2014 року було ухвалено резолюцію, у якій асамблея засудила «очевидне, грубе порушення гельсінських принципів російською федерацією щодо України, в т. ч. особливо кричуще порушення суверенітету і територіальної цілісності цієї країни»; дії росії було визнано такими, «що включають військову агресію і різні форми примусу, спрямованими на утиск властивих суверенітету України прав на угоду власним інтересам російської федерації» [19]. У 2015 році ПА ОБСЄ визнала дії росії актом воєнної агресії проти України і продовжила мандат ОБСЄ на Донбасі, в наступному році – закликала Росію звільнити анексовані території [19].

Отже, у міжнародній сфері впродовж 2014–2021 років» Україна зосередила основну увагу на: створенні міжнародної коаліції на свою підтримку в боротьбі проти російської агресії, запровадженні й збереженні західними країнами санкцій проти росії; посиленні взаємодії з міжнародними організаціями, урядами держав, парламентами, недержавними організаціями, рухами та партіями щодо вирішення конфлікту на Сході України; забезпеченні міжнародної політичної, економічної й технічної підтримки в боротьбі з російським агресором; пошуках нових підходів і моделі відносин з РФ, блокуванні російського дипломатичного та інформаційного впливу; сприянні процесам європейської та євроатлантичної інтеграції; створенні умов для підтримки системних внутрішніх реформ; сприянні розширенню торгово-економічних зв'язків і співпраці в гуманітарній сфері» [8].

Варто відзначити, що окупація Росією Криму ускладнює діяльність української дипломатії та створює загрози її безпеці.

До негативних факторів розвитку зовнішньої політики України на сучасному етапі належать: «криза міжнародних безпекових структур, відсутність ефективних зовнішніх гарантій безпеки України; тривале дистанціювання США від переговорного процесу стосовно ситуації на Донбасі; застосування Росією стратегії розколу Європейського Союзу, яка одночасно послаблювала українські позиції на міжнародній арені; посилення територіальних претензій та спроб втручання у внутрішні справи України з боку сусідніх держав, спричинене нестабільною ситуацією; відсутність довгострокових і середньострокових стратегічних документів, які визначали б цілі, інтереси та можливості України у відносинах зі стратегічно важливими країнами й регіонами; воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, які певною мірою впливали на позицію України у міжнародних відносинах; повномасштабна війна в Україні 2022 р.» [8].

Стосовно співпраці України з країнами світу варто зазначити, що оскільки Україна знаходиться в центрі європейського континенту, то цілком природньою є її інтеграція в європейські структури.

В усіх державних документах України європейський вибір є визначальним, а орієнтація на просування в євроструктури – пріоритетною.

Зовнішньополітичними цілями України наразі є: «оновлення зовнішньої політики і політики в галузі безпеки відповідно до повної євроатлантичної інтеграції України; реформування державних органів у сфері національної безпеки та оборони, які б відображали євроатлантичну політику України; утвердження України як основного донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з врегулювання конфліктів і підтримки миру; продовження і розширення участі у відповідних операціях з підтримки миру; розвиток цивільно-військових відносин; дотримання міжнародних зобов'язань з контролю над озброєнням» [43, с. 286].

Європейський напрям є одним з пріоритетів зовнішньої політики

України, реалізація якого має забезпечити національну безпеку держави. У 1998 р. Указом була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. До основних напрямів співробітництва України з ЄС віднесені: «досягнення високого рівня політичної інтеграції, уніфікації права, економічного співробітництва, соціального забезпечення та культурного розвитку». 2002 р. Указом Президента України затверджена програма реалізації європейської стратегії – «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки». Того ж року в рамках вектору євроатлантичної інтеграції було ратифіковано «Меморандуму про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Верховним головнокомандуванням об'єднаних збройних сил НАТО в Європі та Верховним головнокомандуванням об'єднаних збройних сил НАТО на Атлантиці про забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України».

Одним зі стратегічних партнерів України є США, відносини якими складають наступний вектор зовнішньої політики нашої держави. Значення українсько-американських відносин обумовлене впливом та вагою США в міжнародній політиці та збереженні антиросійських санкцій, а також суттєвою фінансовою, дипломатичною, політичною допомогою, яку надають Україні США. Гарантії безпеки від США (як держави, так і в форматі НАТО) можуть стати оптимальним шляхом для завершення війни в Україні.

Поглиблення відносин із США посилює переговорні позиції України у відносинах з іншими державами.

ВВ реаліях сьогодення, коли руйнуються міжнародні інститути та зростають ризики дестабілізації і існує ймовірність початку третьої світової війни, потреба у довгостроковій стратегії відносин із США стає ще більш нагальною для України. В свою чергу України представляє собою важливого регіонального партнера для США, що пов'язано із реалізацією низки стратегічних інтересів Америки (поширенням та зміцнення демократії, геополітичний впливом в Східній Європі, зміцнення режиму

нерозповсюдження ядерної зброї).

Підписання закону про лендліз для України 09.05.2022 року, стало одним з найбільш суттєвих кроків підтримки з боку США в умовах війни в Україні.

Ще одним важливим вектором зовнішньої політики України в останньому десятилітті стало формування позитивного іміджу України за кордоном та інформаційний захист держави.

Слід зазначити, що завдання формування своєї ідентичності й забезпечення своєї впізнаваності постало одразу після здобуття незалежності. Спочатку воно полягало головним чином у відокремленні себе від Росії, з якою на той час нерідко ототожнювали європейські держави. Іншими словами, необхідно було забезпечити іноземну аудиторію певною базовою інформацією, забезпечити ефект праймінгу, коли певні згадування про Україну активуватимуть у свідомості людей певні схеми, викликати певні асоціації, а відтак скеровуватимуть у потрібному руслі увагу та впливатимуть на інтерпретацію інформації про Україну й на реакцію на цю інформацію.

Вітчизняна дипломатія активно розповсюджує і популяризує досягнення своєї історії, культури, освіти та науки, широко використовуючи майданчик міжнародних організацій. Так, «за допомогою ЮНЕСКО опубліковано і розповсюджено іспаномовну «Антологію української поезії» (1993 р.), українсько-англомовний каталог «100 фільмів українського кіно» (1995 р.), відзначено 100-річчя від дня народження О. Довженка, 400-річчя від дня народження Б. Хмельницького, 400-річчя від дня народження П. Могили, 100-річчя від дня народження українського піонера космічної техніки Ю. Кондратюка (О. Шаргея) тощо» [37].

Реалізація стратегії публічної дипломатії разом національним брендингом створює перспективу активної підтримки зовнішньополітичних акцій України з боку зарубіжної аудиторії, що є актуальним в контексті реалізації євроінтеграційної політики України та в умовах воєнної агресії з боку Росії [41].

Необхідність реалізації елементів публічної дипломатії була зафіксована юридично у 2006 році в Положенні про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України [43].

Активне інтересу з боку зовнішньополітичного відомства до публічної та особливо культурної дипломатії, починається з 2015 року, коли відбулись Форуми культурної дипломатії України та було створено Управління публічної дипломатії України (сьогодні – Департамент комунікацій та публічної дипломатії). Основними завданнями Департаменту є: «розвиток відносин із громадськістю, громадськими об'єднаннями й медіа інших країн та України; реалізація іміджевих, культурних та інформаційних проєктів України за кордоном; координація заходів інших органів виконавчої влади в цих сферах». 10 вересня 2020 року МЗС, в особі Е. Джапарової, заявило про початок формування нової стратегії публічної дипломатії під час зустрічі з представниками експертних кіл, громадянського суспільства та бізнесу.

У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» акцентуалізовано популяризацію України у світі, просування інтересів у світовому інформаційному просторі та створення бренду «Україна». Наголошено на потребі посилити інституційну спроможність для здійснення міжнародних стратегічних комунікацій та синергії зусиль органів влади, бізнесу та громадянського суспільства, а також регулярного діалогу з лідерами думки, експертами та медіа. Крім того, завдання, властиві публічній дипломатії, відображені у Концепції популяризації України в світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі (хоча саме поняття «публічна дипломатія» там не фігурує) [33].

Одне з головних завдань публічної дипломатії – спілкуватися з іноземною громадськістю щодо власних інтересів з метою прийняття політичних рішень та подальшої реалізації своїх зовнішньополітичних цілей, а також поширення цінностей, покращення сприйняття іноземними державами тощо. Таким чином, публічна дипломатія є важливим напрямом

української зовнішньої політики з метою забезпечення національних інтересів України та просування їх за кордоном, а також для формування позитивного іміджу України як надійного партнера, як форпосту для захисту європейських ліберальних цінностей, що особливо актуалізується в умовах повномасштабної війни з боку РФ.

Далі хотілось би більше сконцентрувати увагу і детальніше розглянути події, які відбуваються прямо зараз в Україні, оскільки вони справили істотний вплив на зовнішню політику не тільки України, а й значної частини країн світу. 24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської і білоруської армії розпочався новий етап російсько-української війни. Це – народна війна за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року. Це також війна за цивілізаційний вибір: Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу.

Російська агресія та розпочата нею повномасштабна війна проти України призвели значно вплинули на зовнішню політику не тільки України, а й інших країн світу. Та тлі збройного протистояння значно активізувалась підтримка нашої країни з боку США та європейських партнерів. Одночасно Генеральна асамблея ООН у своїй резолюції від 2 березня 2022 року засудила російське вторгнення в Україну та назвала його агресією РФ проти України. Міжнародний суд ООН в Гаазі 16 березня 2022 року зобов'язав Росію припинити розпочаті 24 лютого 2022 року воєнні дії в Україні.

З першого дня вторгнення росія порушує правила ведення війни і масово чинить воєнні злочини. Крім того, російська влада веде активну інформаційну війну та застосовує пропаганду.

Позбувшись політичного тиску Радянського Союзу, більшість східноєвропейських держав здійснили прагнення своїх народів до європейської інтеграції і приєдналися до Організації Північноатлантичного договору (НАТО). У 2004 році до НАТО увійшли балтійські країни Естонія, Латвія та Литва. Чотири роки по тому, 2008 року, Україна заявила про свій

намір добиватись майбутнього членства в НАТО шляхом поступового наближення до його політичних і військових стандартів [30].

Для обґрунтування вторгнення російська пропаганда використовує образ Київської Русі та її хрещення. Київську Русь, яка є підґрунтям історії та національним спадком України, пропаганда подає як нібито духовну колыску їхньої нації та культури, а хрещення Русі 988 року трактує як джерело духовного, культурного та національного спадку саме російського етносу, а не українського, як є насправді. Існування незалежної України, як і незалежної української православної церкви, для Росії нестерпне.

На початку 2014 року масові протести в Києві, відомі як Євромайдан, завершилися усуненням від влади проросійського президента України Віктора Януковича, який тривалий час заявляв про намір підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом, однак під впливом Росії відмовився від цих намірів. Щоб виправдати вторгнення в Україну та зміну її влади на проросійську, путінська росія розпочала широку антиукраїнську пропаганду, головними тезами якої були панування нацизму, підтримуваний Заходом геноцид росіян, яких Росія повинна врятувати, захист російської мови.

Граючи на політичній нестабільності в Україні, «Росія анексувала Крим і організувала сепаратистський заколот на сході України, засилаючи на Донбас свою агентуру, війська та зброю. Використовуючи своїх маріонеток, підкуп і політичні впливи на Заході, Росія під загрозою ескалації воєнних дій нав'язала Україні контрверсійні Мінські угоди, в порушенні яких постійно звинувачувала Україну. Внаслідок конфлікту на Донбасі загинули майже 14 тис. людей, а 1,5 млн українців стали внутрішньо переміщеними. Так звана гібридна війна проти України складалася з кібератак, економічного тиску, пропаганди для розпалювання внутрішнього розбрату. Таку тактику російські пропагандисти активізували в останні місяці 2021 року. Держдепартамент США заявив, що Путін готує «операцію під фальшивим прапором», щоб створити привід для вторгнення. Паралельна російська інтервенція в Сирію, що відбувалася з 2015 року під час тамтешньої

громадянської війни, повинна була створити Росії репутацію миротворця» [8].

Посиленню напруги між Україною та Росією сприяло будівництво газопроводу «Північний потік-2», запуск якого давав би змогу припинити чи обмежити транзит російського газу через Україну.

У грудні 2021 року Росія висунула низку претензій до західних країн, звинувачуючи їх у нібито «експансії НАТО» і вимагаючи від Заходу забрати їхні війська й озброєння з країн колишнього «Східного блоку», претендуючи на відновлення військово-політичного впливу колишнього радянського Союзу. Конкретно від України вона вимагала гарантій неприєднання до НАТО, а також відмови від постачання західних озброєнь, і погрожувала невизначеною військовою відповіддю, якщо ці вимоги не будуть задоволені повністю. НАТО відхилило ці абсурдні вимоги, і Сполучені Штати попередили росію про «швидкі та суворі» економічні санкції у разі подальшого вторгнення в Україну.

Упродовж лютого зброю Україні на випадок вторгнення Росії надали Канада, Естонія, Литва (зокрема, зенітно-ракетні комплекси та протитанкові ракетні комплекси).

Прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон застерігав у лютому 2022 року, що Росія готує найбільше з 1945 року вторгнення в Європу. На думку Джонсона, президент росії Володимир Путін, можливо, нереалістично уявляє перебіг війни та не усвідомлює, що вона стане катастрофою для самої Росії, а вплив НАТО в регіоні не послабне, а, навпаки, посилиться.

Російське вторгнення в Україну отримало широкий міжнародний осуд, що зумовило введення нових санкцій проти росії, які спричинили російську фінансову кризу. Реакція урядів у всьому світі загалом була негативною, з критикою та осудженням з боку багатьох провідних країн, зокрема Великої Британії, США, Франції, Німеччини, Японії. Європейський Союз запровадив заборону російським літакам використовувати повітряний простір ЄС, заборону SWIFT для деяких російських банків, заборонив деякі російські

ЗМІ. Міжнародні організації, зокрема ООН та НАТО, також висловили осудження воєнної агресії РФ. Шириться бойкот Росії та Білорусі з боку неурядових організацій в сферах розваг, ЗМІ, бізнесу та спорту.

Графічне відображення міжнародної реакції на російське вторгнення в Україну 2022 року на карті світу наведено в додатку 1.

Щоденно Україні надається величезна кількість фінансової та правової, збройної та гуманітарної допомоги від інших країн. Зокрема, від США кошти виділяються у вигляді гуманітарної, фінансової та військової допомоги для України. Закон про ленд-ліз для України був підписаний американським президентом Джо Байденом 9 травня [3; 4].

Значну гуманітарну допомогу надає Польща, яка крім того прийняла близько 3 млн українців.

Фінансову та військово допомогу надають нам такі партнери як Велика Британія, Канада, країни ЄС (бронетехніку, боєприпаси, протитанкові комплекси, важку артилерію), яка допомагає Україні протистояти російській армії на окупованих територіях. Канада стала значним постачальником гуманітарної допомоги (ліків, гігієнічних наборів, продовольства та житла для вразливих верств населення нашої держави).

Німеччина вже надала військово, фінансову та гуманітарну допомогу для Києва на 2 млрд. євро. ФРН також стала однією із країн, які прийняли найбільше біженців з України (300 тисяч чоловік), яких розподіляють між федеральними землями, де вони можуть проживати до 2 років.

Суттєву підтримку надають Україні Естонія та Латвія. Крім того, українські біженці можуть проживати в цих країнах до 1 року та отримувати фінансову допомогу, мати право легального працевлаштування.

Значна кількість країн світу наклали списки санкцій на росію, в тому числі закрили повітряний простір для російських авіакомпаній (карта країн, що закрили простір для російських авіакомпаній наведена в додатку 2) [20].

Євросоюз ввів санкції, що стосуються фінансового, енергетичного, транспортного, технологічного сектору, а також візової політики. До

руйнівних санкцій проти росії приєднались Австралія, Канада, Європейський Союз, Ісландія, Японія, Нова Зеландія, Норвегія, Сінгапур, Південна Корея, Швейцарія, Китайська Республіка, Велика Британія, США.

Таким чином, за час незалежності Україна встановила дипломатичні відносини з усіма європейськими країнами, США, Канадою, країнами Прибалтики, значно розширила торгівельно-економічні відносини. Наша держава приймає активну участь в міжнародних політичних і економічних структурах. Проте поки невирішеною залишається проблема членства України в ЄС і НАТО, однак на тлі російсько-української війни євроінтеграційні прагнення України отримали значно більші можливості для реалізації.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Аналіз відображення зовнішньої політики України в концепціях дослідників показав, що до аналізу зовнішньополітичних стратегій та національних інтересів звертались В. Константинов, Ю. Левенець, В. Манжола, М. Рижков, Ю. Шаповал та інші.

Встановлено, що основи для дослідження історичних передумов становлення зовнішньої політики України поклав творчий доробок М. Грушевського, В. Антоновича, Д. Донцова, Д. Яворницького та ін. Мислителі ХІХ століття поклали основи світосприйняття українського громадянства.

Фундаментальні праці М. Грушевського характеризуються глибиною наукового висвітлення історичного поступу нашого народу, а також надзвичайною актуальністю для сучасного суспільства. Д. Донцов запровадив поняття «політичної нації» та дослідив її становлення в Україні.

Активізація дослідження теорії зовнішньої політики та національних інтересів у 1960-х роках призвела до формулювання низки концепцій національних інтересів: «стратегії швидкого реагування», концепції «взаємно гарантованого знищення», «східної політики», «залізної завіси», доктрини «масованої відплати», програми «нових кордонів», політики «блискучої ізоляції», доктрини «залякування», «холодної війни», «гібридної війни» тощо.

2. До основних етапів формування зовнішньої політики України можна віднести:

I - період Київської Русі, ключовими напрямками зовнішньої політики якої стали: політичний, економічний, релігійний та культурний. До векторів зовнішньої політики доби віднесені: 1) військові походи (завданням яких була боротьба зі східними кочовими племенами, завоювання торговельних шляхів та нових територій, укріплення свого становища на світовій арені);

2) зовнішня торгівля; 3) дипломатичні зв'язки;

II – доба правління Богдана Хмельницького, стратегія якого мала на меті недопущення антиукраїнського союзу Польщі з іншими країнами та забезпечення прихильного ставлення до України сусідніх країн. Вона стала ілюстрацією ефективної вітчизняної дипломатії з її прагненням утвердження України в якості супердержави балто-чорноморського геополітичного простору.

III – доба Директорії УНР – Україна була визнана Угорщиною, Чехословаччиною, Ватиканом, Італією, Голланді тощо.

IV – зовнішня політика УРСР, що розгорталась на тлі світових війн та боротьби українців за незалежність – відбулось становлення України в якості суб'єкта міжнародних відносин та формування правового поля її діяльності поділяють на кілька періодів. Важливу роль тут відіграла українська еміграція, а також вступ до ООН.

3. До засадничих принципів вітчизняної зовнішньої політики можна віднести суверенну рівність, рівноправність, визнання територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів, невтручання у внутрішні справи інших країн.

Основні напрями зовнішньої політики та національні інтереси України закріплені в Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» 2010 року.

Геополітичний аспект національних інтересів України характеризується розташуванням в центральній частині Європи, що обумовлює превалювання євроінтеграційного курсу. Перспективним у геополітичному відношенні є південний напрямок.

Національними інтересами України є реалізація стратегічних політичних, економічних, правових та ідеологічних цілей. Суверенітет є невід'ємною складовою існування Української держави.

4. З набуттям незалежності, зовнішня політика України набуває багатовекторного спрямування. Ключовими серед них є участь в

міжнародних організаціях, співробітництво з США, Канадою, країнами Європи та інших державами. Крім того, одним із напрямків зовнішньої політики є формування позитивного іміджу країни та розвиток публічної дипломатії. Важливим фактором зовнішньої політики в умовах сьогодення виступає російсько-українська війна.

Аналіз зовнішньополітичної діяльності Української держави дозволяє зробити висновок, що вона перебуває у руслі тенденцій до утвердження нового світопорядку, до перемоги принципів та норм міжнародного права у міжнародних відносинах.

Для досягнення поставлених зовнішньополітичних завдань (вступ до ЄС, НАТО) необхідно якнайкраще представити нашу державу на світовій арені, посилити міжнародний авторитет. До провідних напрямів вдосконалення зовнішньої політики можна віднести: визначення та проведення державної правової політики з метою створення ефективного законодавчого поля ринкової економіки в Україні та інтеграції її до ЄС та інших міжнародних політичних та економічних структур; проведення судової, адміністративної реформи та реформи органів місцевого самоврядування; створення умов для проведення у комплексі ринкових реформ у галузі економіки та фінансів, пенсійного та страхового забезпечення, житлово-комунального господарства, а також військової реформи; підвищення матеріального рівня населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України. 1991. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>.
2. Алексеєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох : Державотворчий процес 1985–1999 рр.: Навч. посіб. – К. : ЕксОб, 2000. 296 с.
3. Байден назвав два шляхи зупинити Росію - санкції чи Третя світова війна. *Дзеркало тижня* (рос.). 27 лютого 2022. URL : <https://zn.ua/ukr/WORLD/bajden-nazvav-dva-shljakhi-zupiniti-rosiju-sanktsiji-chi-tretja-svitova-vijna.html>.
4. Байден підписав закон про ленд-ліз для України. *Радіо Свобода*, 9 травня 2022 року. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-baiden-lend-liz/31841701.html>.
5. Богомаз К. Ю. Громадсько-політичні рухи і партії в Україні др. пол. 80-х – на поч. 90-х рр. К., 1992. 312 с.
6. Висоцький С.О. Про що розповіли давні стіни. К. : Наукова думка, 1978. 144 с.
7. Витренко Н. М. Спасти Україну. Харьков : Прапор, 1997. 430 с.
8. Війна Росії проти України: звідки очікувати ударів? *Радіо Свобода*. 24 листопада 2021. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-rossii-proty-ukaine-zvidky-chekaty-udariv/31576674.html>.
9. Гарань О. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України. – К. : Либідь, 1993. 200 с.
10. Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
11. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9

липня 1997 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021#Text.

12. Дергачов О. Українська державність у XX столітті: історико-політичний аналіз. К.: Політична думка, 1996. 448 с. URL : <http://litopys.org.ua/ukrxx/zmist.htm>.

13. Степанков В. С. Дипломатична служба Богдана Хмельницького. *Енциклопедія історії України*: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій та ін. Інститут історії НАН України. К.: Наукова думка, 2004. 688 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Dyplomat_sluzhba_Khmelnyskogo

14. Діяльність України в ООН. URL : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/>

15. Документи Богдана Хмельницького. 1648 – 1657 / Відп. ред. Ф. П. Шевченко; Упорядн. І. Крип'якевич. АН Української РСР. Інститут суспільних наук; Архівне управління при Раді міністрів Української РСР. К.: Вид. АН УРСР, 1961. 740 с. URL : http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_Khmelnyskyj_1961/e_dzherela_Khmelnyskyj_1961.pdf.

16. Етнічний довідник. Ч. 2: Етнічні меншини в Україні / Ред. кол.: В. Євтух (гол. ред.), Л. Аза, Я. Дашкевич, О. Клевцова (відп. секр.), І. Курас, О. Нельга, Я. Самборська, В. Трощинський. Центр етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН України; Міністерство України у справах національностей та міграції; Інститут етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій. К., 1996. 176 с. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/5-87534-108-14/5-87534-108-14.pdf>.

17. Єдиний державний реєстр міжнародних організацій, членом яких є Україна. *Міністерство закордонних справ України*. URL : <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/uchast-u-mizhnarodnih-organizaciyah>.

18. Заставний Ф. Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах. Львів : Світ, 1991. 120 с.

19. Іванченко О. Г. Україна в системі міжнародних відносин; історична

ретроспектива і сучасний стан. К. : РІЧУАННП, 1997. 687 с.

20. Какие страны (помимо Украины) закрыли небо для авиакомпаний из России. Карта Мы постоянно обновляем этот материал. Попастъ в Европу из РФ уже очень сложно. *Meduza*. URL : <https://meduza.io/feature/2022/02/26/kakie-strany-pomimo-samoy-ukrainy-reshili-zakryt-svoe-nebo-dlya-aviakompaniy-iz-rossii-karta>.

21. Канада доставила зброю для Збройних Сил України. Міністерство оборони України. 19 лютого 2022. Архів оригіналу за 20 лютого 2022. URL : <https://web.archive.org/web/20220220001140/https://www.mil.gov.ua/news/2022/02/19/kanada-dostavila-zbroyu-dlya-zbrojnih-sil-ukraini/>

22. Кремень В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). К. : ARC-UKRAINE, 1996. 793 с.

23. Кириченко В. Національні інтереси : баланс компромісів, синтез доцільності. *Віче*. 1992. № 6. С. 4–8.

24. Літвін Л. А. Сучасні концепції національних інтересів у контексті зовнішньої політики держав. *Політичне життя*. 2018. № 2. С. 129–134. URL : <https://jpl.donnu.edu.ua/article/download/5965/5993>.

25. Літопис Руський. Повість минулих літ. Нестор Літописець. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Litopysets_Nestor/Litopys_Ruskyi_Povist_mynulykh_lit/.

26. Міністерство закордонних справ України. *Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України*. URL : <http://mfa.gov.ua/ua>.

27. Міністерство закордонних справ України - Департамент комунікацій та публічної дипломатії. 2021. 3 березня. URL : <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/struktura/strukturni-pidrozdili/politichnij-departament>.

28. Міністерство оборони України. www.facebook.com (укр.). Архів оригіналу за 31 січня 2022. Процитовано 20 березня 2022. URL : <https://web.archive.org/web/20220131101828/https://www.facebook.com/Ministry>

ofDefence.UA.

29. НАТО визнає Україну партнером з розширеними можливостями. NATO. 2020. URL :

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_176327.htm?selectedLocale=uk

30. НАТО проведе консультації в рамках статті 4. VOA (укр.). 24 лютого 2022. Архів оригіналу за 24 лютого 2022. URL : <https://web.archive.org/web/20220224105719/https://ukrainian.voanews.com/a/6456847.html>.

31. Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України № 3360-XII від 2 липня 1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.

32. Петришин О. В. Теорія держави та права : підручник. Х. : Право, 2015. 368 с.

33. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

34. Рудницький Ю. Дмитро Донцов. Нотатки на сторінках біографії і творів. *Історична правда*. 2020. 4 листопада. URL : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/11/4/158404/>.

35. Світогляд Володимира Антоновича. Краківські вісті. 01.11.1942. *Збруч*. URL : <https://zbruc.eu/node/72581>

36. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника. *Енциклопедія історії України*: Т. 1. URL : <https://litopys.com.ua/encyclopedia/viznachn-osobistost/petro-bolbochan/>.

37. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021–2025. К. : Міністерство закордонних справ України, 2021. 32 с.

38. Сюдюков І. Чому УНР і галицькі лідери не змогли захистити восени 1919 року державну самостійність України. *День*. URL : incognita.day.kiev.ua/chomu-unr-i-galiczki-lideri-ne-zmogli-zaxistiti-voseni-1919-roku-derzhavnu-samostijnist-ukrayini.html.

39. Україна. 30 років незалежності. Стислий довідник / За ред. д. і. н., проф. А. М. Киридон. К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2021. 536 с.

40. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник : в 6 вип. / Відп. ред. М. М. Варварцев. К. : Інститут історії НАН України, 2009–2016.

41. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 1 760 с.

42. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. / Редкол. : Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.

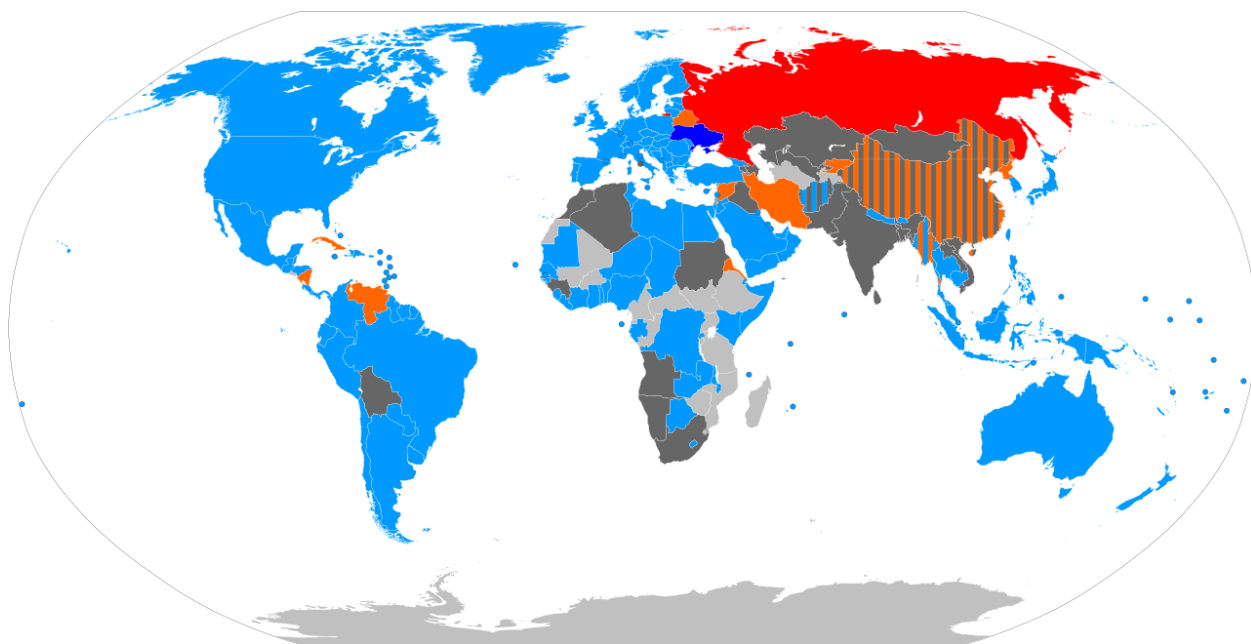
43. Українська призма: Зовнішня політика 2020. Аналітичне дослідження / Редкол.: Н. Бурейко, Г. Максак, Г. Шелест. К. : ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма»» ; Фонд ім. Ф. Еберта, 2021. 344 с. URL : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/19293.pdf>.

44. Brzezinski Zb. A Plan for Europe. *Foreign Affairs*. 1995. Jan.-Febr. Vol. 75. № 1. URL : <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1995-01-01/plan-europe>.

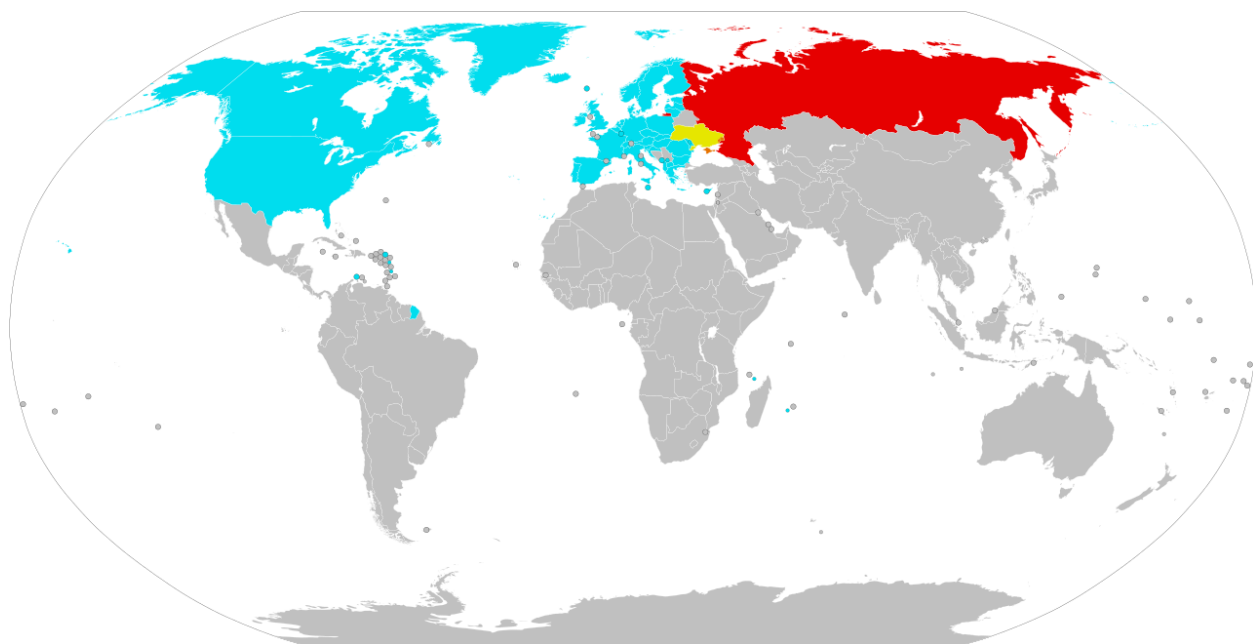
ДОДАТКИ

Додаток 1.

Міжнародна реакція на російське вторгнення в Україну 2022 року

- Країни, які засудили вторгнення
- Країни, які дотримуються нейтральної позиції
- Країни, які схвалили вторгнення / заперечують вину Росії
- Немає даних
- росія
- Україна

Карта країн, що закрили простір для російських авіакомпаній

- *Країни, що закрили повітряний простір для російських авіакомпаній*
- *росія*
- *Україна*
- *Захоплені Росією території (Крим, «ДНР» та «ЛНР»)*